

Polské populárně vědecké časopisy do roku 1939 – výzkumná zpráva¹

Polish popular science magazines until 1939 – a research report

Prof. Grażyna Wrona, orcid: 0000-0003-0004-2457; Ewa Wójcik, PhD, orcid: 0000-0001-8736-5130 / Instytut Nauk o Informacji, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; Prof. Agnieszka Cieślukowa / Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, Polska Akademia Nauk, orcid: 0000-0001-7634-7797; Dorota Kamińska, PhD / Ośrodek Badań nad Mediami, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, orcid: 0000-0002-7442-1970; Renata M. Zajac, PhD / Biblioteka Główna, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, orcid: 0000-0001-7315-8616

Resumé:

Vznik populárně vědeckých časopisů v Polsku ve druhé polovině 18. století, jejich vývoj v rozdílném tempu a v následných obdobích přispěly k vytvoření nových oblastí interakce mezi vědcem a společností. Jejich úlohou, bez ohledu na období, ve kterém byly vydávány, bylo především poskytnout čtenáři určité množství poznatků o pokroku vědy, směrech provedeného výzkumu, objevech, vynálezech a možnosti jejich uplatnění v každodenním životě, stejně jako stimulovat a formovat potřebu získávat informace pro kognitivní, vzdělávací a sebezvzdělávací účely. Jak pro historiky jednotlivých věd, tak historiky tisku jsou tedy populárně vědecké časopisy cennými a zajímavými výzkumnými objekty, a to jak z důvodu jejich mezioborového přehledu, tak vzhledem k objevování nových výzkumných oblastí a metodických řešení. Tento příspěvek, který je zprávou o výzkumném projektu realizovaném v této oblasti, financovaném polským Národním vědeckým centrem, přináší informace o různých fázích této vědecké práce a prezentuje získané výsledky.

Klíčová slova: populárně vědecké časopisy, popularizace vědy, 18. století, 19. století, 1918–1939, tisková grafika, polygrafické technologie, Polsko

Summary:

The emergence of popular science journals in Poland in the second half of the 18th century, their development at a varied pace and in subsequent periods, contributed to the creation of new areas of interaction between the scientist and society. Their role, regardless of the period in which they operated, was primarily to provide the reader with a certain amount of knowledge about the progress of science, the directions of conducted research, discoveries, inventions, the possibility of their application in everyday life, as well as to stimulate and shape the need to obtain information for cognitive, educational and self-education purposes. Thus, for a historian of science and a press historian alike, popular science journals are valuable and interesting research objects, both from the perspective of their interdisciplinary overview and the discovery of new research areas and methodological solutions. This publication, which is a report on a research project carried out in this field, funded by the National Science Center, is intended to discuss the various stages of this scientific work and present the results obtained.

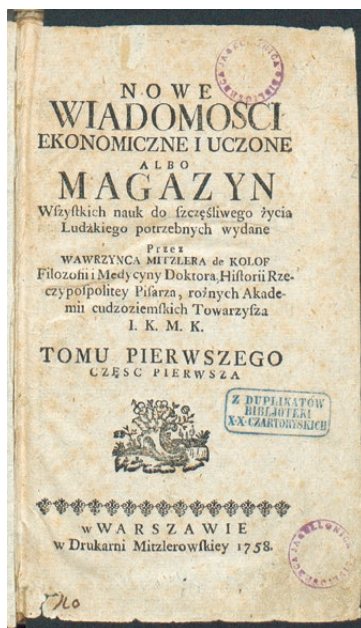
Keywords: popular science journals, popularization of science, 18th century, 19th century, 1918–1939, press graphics, printing technologies, Poland

1 Projekt byl realizován v rámci grantu Národního vědeckého centra – Polská populárně vědecká žurnalistika do roku 1939 (2014/15/B/HS2/01071).

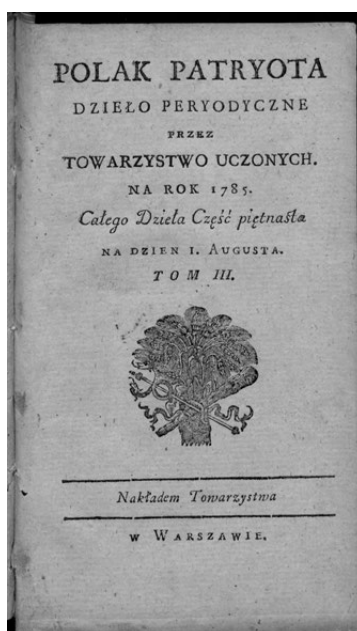
Téma dějin polských populárně vědeckých časopisů, které se autoři rozhodli zpracovat, by mělo být považováno za pokus, který má ve svých předpokladech a obsahu přispět k probíhající domácí i zahraniční vědecké debatě o teoretických a historických aspektech popularizace vědy, která se rozvíjela v mnoha variantách a na různých úrovních (Chassot 2008, Daum 2002, Lynn 2013, Schwarz 1998). Právě v oblasti vědeckých sporů a diskusí se zrodily nejen definice popularizace vědy, ale především možnost proniknout do nových oblastí výzkumu. Rozpor v definici pojmů „popularizace vědy“ a „populárně vědecký časopis“, kterého si odborníci všimli při čtení vědeckých textů, byl dodatečným impulsem ke vstupu do diskuse a přiměl výzkumníky, aby se nově podívali na nastolené otázky. Proto je třeba zdůvodnit výběr výzkumného problému a přístup tím, že populárně vědecká periodika jako typ popularizační činnosti tvořila ve vzdělávání společnosti důležitý komunikační kanál a zároveň dokumentovala rozsah znalostí o vědě a jejích úspěších, které má potenciální čtenář k dispozici.

Tato periodika, která se v Polsku datují do počátku 18. století, se nestala předmětem kvantitativní a analytické studie, ačkoli některé aspekty byly již předmětem různých vědeckých publikací (Bednarski 1967, Hombek 2001, Kolasa 1998, Rogoż 2000). Proto bylo základním cílem výzkumu rekonstruovat historii populárně vědeckých časopisů publikovaných v Polsku od 18. století do roku 1939 a ukázat vývoj jejich formy a obsahu s ohledem na měnící se politickou, hospodářskou, sociální a kulturní situaci, a především pokrok světové vědy a techniky. Také se ukázalo jako vhodné ptát se, zda jejich vznik odpovídá celoevropským trendům a zda byly i přes měnící se politickou situaci součástí modelu prosazovaného ve vyspělých zemích nebo zda plní další úkoly vyplývající z politických a společenských proměn.

Podrobné cíle výzkumu v souladu s výzkumnými postupy přijatými ve studiích tisku jsou: určení velikosti studované sbírky, uvedení její vývojové linie a podmínek podporujících

Obr. 1 *Nowe Wiadomości Ekonomiczne i Uczone* (zdroj: Biblioteka Jagiellońska)

Obr. 2 *Polak Patryota* (zdroj: Biblioteka Jagiellońska)

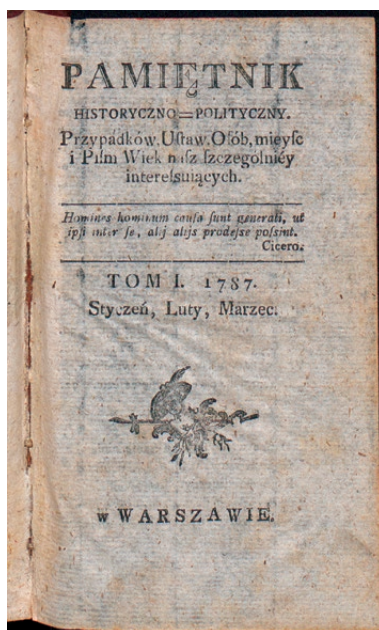
nebo brzdících její vývoj, a to jak globálně, tak v jednotlivých dílčích obdobích. Současně zjištění okolností vzniku titulů a provedení analýzy formy a obsahu (program, editace, struktura, autoři, fyzická podoba, příjemce). Formální charakteristika byla obohacena podle přijaté typologie představení kontur celé kolekce. Novinkou naopak bylo nastínění vývoje vnitřní struktury populárně vědeckých časopisů, které se provádělo na celém souboru titulů.

Podrobným analýzám předcházela poměrně obsáhlá expertíza provedená z hlediska přesvědčení o nutnosti popularizace vědy ve společnosti a významu vědy v každodenním životě občana, vyjadřující nejen kritické hodnocení povědomí Poláků v tomto ohledu, ale také směřování ke změně dosavadního stavu věcí, na které silně poukazovali tvůrci, vydavatelé a redaktori populárně vědeckých časopisů napříč dějinami. Záměrem autorů výzkumu bylo připomenout názory a snahy vydavatelů, redaktorů a autorů, neboť hráli klíčovou roli v dějinách popularizace vědy v Polsku, stejně jako se diskutované tituly staly nepostradatelným kanálem při rozšiřování popularizačně-naučných iniciativ. Populárně vědecké časopisy tak byly vybrány nejen jako předmět výzkumu, ale i jako zdroj výzkumných aktivit. Metoda analýzy obsahu a formy, která má zvláštní význam pro historický výzkum a výzkum tisku, byla tedy použita při výzkumu informační struktury publikovaných textů, jakož i jejich vnitřní struktury.

Pro co nejširší zaznamenávání a čtení bohatosti publikovaného materiálu bylo navíc nutné provést mnohostrannou analýzu grafického materiálu vybraných polských populárně vědeckých časopisů a porovnat je s podobnými evropskými publikacemi. Velká pozornost byla proto věnována tematické typologii obrazů a jejich konkrétnímu typu – technické kresbě, protože grafické prvky a jejich uspořádání jsou kromě textů základními složkami časopisu. Komplexní výzkum polských populárně vědeckých periodik byl zaměřen na systemizaci a kategorizaci prvků, které tvoří uspořádání a ilustrace, stanovení autorství ilustrací a poukázání na vliv této důležité části časopisu na jeho estetickou a vzdělávací hodnotu.

Rovněž musel být ověřen původní předpoklad, že téma *technika* je velmi široce přítomno ve studovaných periodikách, že civilizační pokrok, který lidstvo zažilo, je třeba v největší míře „zkrotit“ sblížením vědeckých základů se čtenáři. Byly tedy položeny další otázky. *Představily, a pokud ano, tak do jaké míry, populárně vědecké časopisy svým čtenářům praktické uplatnění výsledků vědy o živé přírodě v technologiích a technických vědách? Poskytla tato periodika informace nebo předpovědi o směrech, kterými by se vynálezy vstupující do každodenního života vyvíjely? Komentoval populárně vědecký tisk nová technická řešení uplatňovaná již v každodenním životě, se kterými již měl čtenář možnost se setkat, např. vysvětlením principů jejich fungování?* K získání odpovědí na tyto otázky bylo zapotřebí podrobného výzkumu a analýz, které vyústily v zajímavý a cenný materiál.

Klíčovým úkolem, umožňujícím jednoznačnou kvalifikaci a výběr, však bylo vytvořit výchozí definici populárně vědeckého časopisu, která by zaručila možnost přizpůsobovat se měnícím se politickým podmínkám v Polsku, a uvést některé univerzální a historické determinanty tohoto typu periodik. Autoři výzkumu tak populárně vědecký časopis pova-

Obr. 3 Pamiętnik Historyczno-Polityczny (zdroj: Biblioteka Jagiellońska)

žovali za periodickou publikaci splňující předpoklady a cíle popularizace vědy chápané z hlediska obsahu, instituce a organizace a šíření vědeckých poznatků adresovaných laikům s různými potřebami a stupni přípravy na percepci vědeckého obsahu. Formálním determinanem této skupiny periodik je možnost přiřadit je ke konkrétní vědecké disciplíně či skupině oborů. Autoři brali v úvahu programová stanoviska redaktorů či nakladatelů charakterizující profil časopisu a jeho účel, dále upřesnili příjemce jako důležité kritérium pro příslušnost ke zkoumanému souboru.

Kvalifikační dilemata provázely i spory související s volbou klasifikace vhodné pro analyzovaný soubor titulů. Tato komplikace vyplývala z toho, že klasifikace věd ve zkoumaném období není jednotná. Z potřeby vytvořit tematické skupiny společně pro všechny periodika, i s vědomím, že mohou být diskutabilní, bylo navrženo rozdělit časopisy na skupinu všeobecně zaměřených titulů, a pak na skupiny, které reprezentují humanitní a sociální vědy, přírodní vědy, vědy o Zemi, lékařské a zdravotní vědy a technické vědy. Uvnitř jednotlivých skupin byla uplatněna další členění (Wójcik, Wrona, Zajac 2018).

Již v 18., 19. a na počátku 20. století byly veřejné debaty vedeny ve jménu vědy a směrů vývoje, úspěchů, vlivu na pokrok a společenských funkcí. Její prospěch byl důležitý zejména z hlediska jednotlivých vědeckých a technologických revolucí a v důsledku toho i technologického pokroku. Proto se jeví jako vhodné konstatovat, že vzhledem k systematicky rostoucí roli vědy v minulých stoletích se její popularizace stala nutností při utváření sociálního vědomí a v polských zemích také patřila k četným způsobům vyjadřování národní identity. Ukázalo se, že potřeba popularizace vědy je na jedné straně přirozeným důsledkem téměř „každodenní přítomnosti vědy“ v životě kteréhokoli člověka, na druhé straně hlavním ukazatelem, který definoval standardy „myslícího občana“ té doby. Měla moc ovlivnit vývoj intelektu a také formovat charakter prostřednictvím specifických morálních principů a etických hodnot zahrnutých v obsahu.

Hledaly se způsoby a prostředky komunikace mezi vědcem a společností a vedly se spory jak z hlediska obsahu v popularizaci vědy, tak z hlediska jejích cílů, úkolů a také účinných forem vlivu a kanálů šíření. Tyto iniciativy se vyznačovaly velkou dynamikou a spory kolem těchto aktivit byly způsobeny mimo jiné různými neslučitelnými ideologiemi, pedagogickými trendy, a především zvláštními politickými podmínkami, které se týkaly ztráty státosti, části území a znovuzískání nezávislosti v roce 1918, následované rekonstrukcí státu.

Jako výsledek podrobných analýz bylo vybráno 128 populárně vědeckých časopisů publikovaných v Polsku od 18. století (přesněji řečeno od roku 1758) do roku 1939. Stanovení počátečního data zkoumání vychází z faktu, že v roce 1758 bylo zveřejněno první polské populárně vědecké periodikum *Nowe Wiadomości Ekonomiczne i Uczone* (*New Economic and Scientific News*); komentování finálního vymezení rokem 1939 není nutné. Výzkumný soubor obsahoval časopisy různorodé jak formálně, tak z hlediska obsahu. 19 z nich bylo vydáno v 18. století, 50 titulů bylo datováno mezi lety 1795 až 1918, tedy v období ztráty nezávislosti. V období mezi oběma světovými válkami byl polský tiskový trh s časopisy zastoupen 61 periodiky. Většina z celkového počtu zkoumaných periodik (128 časopisů za celé období, tj. 18. stol. – 1939) popularizovala přírodní vědy (42), zatímco 41 zbývajících mělo obecný charakter, 27 souviselo s lékařskými vědami a 13 s humanitními a sociálními vědami. Nejméně početnou skupinou byly časopisy popularizující vědy technické (5).

Zkoumaná periodika se vyznačovala krátkou přítomností na trhu, zapříčiněnou řadou faktorů, především finančními potížemi, malým počtem čtenářů, problémy s přílivem cenných a zajímavých materiálů a také neschopností redaktorů vypracovat pro časopisy jednoznačnou a atraktivní podobu. Výjimku tvoří nepochybně *Wszechświat* (1882), jeden z nejzajímavějších a nejlépe upravených časopisů mezi analyzovanými periodiky. Za zmínku stojí i fakt, že je titul stále vydáván a patří k nejdéle fungujícím časopisům o přírodě na světě.

Založení, vývoj a popularita populárně vědeckých periodik v Polsku, zejména v prvních dvou obdobích, byly určeny dvěma faktory – rozvojem takových publikací v evropských zemích na jedné straně a na straně druhé nedostatkem domácí obdoby vytvořené Poláky, samozřejmě s přihlédnutím k intelektuálním možnostem příjemce. Cílem bylo poskytnout čtenáři určité množství základních či rozšířených poznatků o pokroku vědy, směrech výzkumu, objevech a vynálezech, možnostech využití nových úspěchů v každodenním životě, stimulaci a formování potřeby shromažďování informací pro poznávací, vzdělávací a vlastivědné účely. Byl to průběžný proces, který se kvantitativně i kvalitativně lišil. Charakteristickým rysem populárně vědeckých časopisů 18. století byla neutěšená pomíjivost a krátkodobé vydávání, především kvůli nedostatku publika. Nízký počet pravidelných předplatitelů byl způsoben nezájmem o takové publikace a nízkou úrovní čtenářství v polské společnosti. Základní četba v domovech šlechty a měšťanů sestávala z náboženských knih a almanachů. Varšava jako politické, vědecké a kulturní centrum byla hlavním producentem a spotřebitelem „polovědeckých“ časopisů (jak se o nich hovořilo), mimo hlavní město se objevily jen čtyři z nich. Tyto publikace byly nejčastěji časopisy šířící poznatky o nových objevech a vynálezech, které mohly být následně využity v praxi. Proto časopisy popularizovaly hlavně ekonomické, zemědělské, lékařské, přírodní vědy, současně ale i historické a vědecké poznatky.

Zvyšující se důraz na vazby mezi vědou a technikou a tím také nadějí na zlepšení každodenních životních podmínek, vývoje a pokroku v přírodních vědách byl základem pro další intenzifikaci popularizačních aktivit v 19. století (Cieslikowa 2018). Zároveň se diskutovalo o novém obrazu vědce a nutnosti vykreslit jej pozitivně. V tomto období se popularizátoři zaměřili na rozšíření nabídky způsobů, prostředků a metod popularizace vědy, na zvýšení společenské škály šířených znalostí a začali texty profilovat tak, aby odpovídaly úrovni příjemce. Bylo to právě v období, kdy se objevily první populárně vědecké časopisy určené mladým čtenářům. Zahraniční vzory, především německé, anglické

Obr. 4 Przyroda i Przemysł 1872 (zdroj: Biblioteka Jagiellońska)

Obr. 5 Wszeszechświat 1882 (zdroj: Biblioteka Jagiellońska)

a francouzské, se nepochybně staly podnětem pro rozvoj populárně vědeckých časopisů v 19. století na polském území. Redaktoři z nich čerpali nejen hotové texty, ale i nakladatelské modely a prvky vnitřní struktury. Další změny ve formě populárně vědeckých časopisů spočívaly v přesunu od napodobování cizích vzorů k vytvoření modelu založeném na domácím materiálu, na spolupráci s polskými vědci, a to jak z hlediska obsahu, tak redakce. Důležitá byla i potřeba formovat vlastenecké vzorce chování.

Obnovení nezávislosti vytvořilo příznivé podmínky pro rozvoj této kategorie periodických publikací. Zřízení multifunkčních vzdělávacích institucí pro dospělé, stejně jako obnova všeobecného, středního a vysokého školství, podpořilo aktivizaci čtenářství, zvýšilo potřebu sebevzdělávání a rozvoj znalostí o pokroku vědy. V důsledku toho se rozšiřovala skupina lidí, kteří se zajímali o vědu a techniku, jejichž urychlený vývoj nastal po skončení první světové války. Současně existovaly časopisy popularizující polskou historii, památky, přírodní exaktní vědy, ochranu přírody a technické vědy. Zvláštní roli sehrála lékařská periodika, která propagovala chování podporující zdraví, včetně hygieny, neboť prioritami po sobě jdoucích vlád Polské republiky byl boj se sociálními chorobami a zlepšení hygienických podmínek země.

Během analyzovaných dílčích období se populárně vědecké časopisy vyvíjely rovněž z hlediska úpravy, publikované podoby a vnitřní struktury. Časopisy z 18. století, obvykle tištěné ve formátu 16°, neměly rozsáhlou vnitřní strukturu a byly především přetištěny ze zahraničních publikací. V 19. století byl vyvinut moderní vzor populárně vědeckého časopisu z hlediska editace a publikování, již neměl titulní stránku, tu nahradila viněta. Současně s tím se zformovala jeho rozsáhlá vnitřní struktura, která byla neustále upravována. V dalším dílčím období, mezi lety 1918 a 1939, vidíme další proměny ve struktuře zkoumaných časopisů, které však nebyly natolik radikální. Na druhou stranu krátkodobost a nepravdivost některých prvků, což je společným rysem zmíněných jednotlivých období, nejčastěji vyplývaly z nahodilosti a různorodosti materiálu přicházejícího do redakcí.

Přítomnost ilustrací, technických kreseb a fotografií obsahujících vizuální informace v populárně vědeckých časopisech usnadnila čtenářům text interpretovat a následně posílila jejich zájem o prezentované problémy. Ilustrace čtenáře seznámily i s výzkumnou dílnou učenice a výsledky jeho práce, vzbudily zájem mezi dospělými i mládeží o úspěchy vědy a techniky, povzbudily je k vlastním studiím a podnítily nezávislé myšlení. Úspěch ilustrovaných populárně vědeckých periodik prokázal potřebu vzdělání ve společnosti v kombinaci se zvědavostí a připraveností přijmout nový obsah týkající se vývoje vědy a techniky a uplatnění vynálezů v každodenním životě a práci. Po období otiskování cizích textů (do konce 19. století) v polském populárně vědeckém tisku si polští autoři vyvinuli vlastní styl a způsob, jak oslovit čtenáře různých věkových skupin obtížnějším obsahem. Ilustrace se staly důležitým prvkem článků, zdůrazňovaly důležitost diskutovaných témat vzhledem k jejich složité povaze, vyžadující čtenářovu snahu a závazek porozumět novému obsahu. Ilustrace tak plnily informativní funkci, vysvětlovaly a doplňovaly obsah publikací (Kamisińska 2018).

Rekonstruovaný obraz historie polských populárně vědeckých časopisů, dokumentující sled snah, aspirací jejich autorů, nakladatelů a redaktorů, se vyznačuje určitým universalismem v rozsahu funkcí časopisů, především včetně propagace jejich programových předpokladů k popularizaci vědy. Rozdílné politické, ekonomické a kulturní podmínky však

Obr. 6 Wiedza i Życie
(zdroj: Biblioteka Jagiellońska)

znamenal, že jejich kvantitativní a kvalitativní vývoj byl, byť v diskutovaných dílčích obdobích, nerovnoměrný, charakterizovaný společnou strategií v činnosti nakladatelů. A to byl již naznačený utilitarismus přítomný v dialogu mezi autorem populárně vědecké zprávy a jejím příjemcem. Právě individuální či kolektivní iniciativy tisku přebírající funkci média umožnily společností navázat kontakt s vědci a jejich prací, jejíž dopady čtenář viděl v každodenním životě.

Materiál získaný v průběhu výzkumu však vyžaduje další zkoumání, zejména s cílem posoudit informační kvalitu textů, jejich typologii, složení, včasnost, spolehlivost a především účinnost. Proto se vyplatí upozornit výzkumníky na tyto otázky i v budoucnu.

Překlad textu do češtiny: Denisa Walková

Projekt byl realizován v rámci grantu Národního vědeckého centra (Narodowe Centrum Nauki) – Polská populárně vědecká žurnalistika do roku 1939 (2014/15/B/HS2/01071). Manažerka grantu: profesorka Grażyna Wrona.

Literatura

BEDNARSKI, Tadeusz, Z., 1967. Polskie czasopiśmiennictwo turystyczno-krajoznawcze: szkic bibliograficzno-informacyjny do 1914 r. [Polish travel and tourism magazines: bibliographic and information sketch to 1914.]. *Zeszyty Prasoznawcze*, vol. 3, p. 92–96. ISSN 0555-0025.

CHASSOT, Fabrice, 2008. *Le dialogue scientifique au XVIIIe siècle. Postérité de Fontenelle et vulgarisation des sciences*. Paris: Classiques Garnier. ISBN 10: 2812403543; ISBN 13: 9782812403545.

CIEŚLIKOWA, Agnieszka, 2018. *Polskie czasopisma popularnonaukowe do 1939 roku. T. 3. Technika na łamach [Polish popular science magazines until 1939. Vol. 3 Technology in columns]*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP. ISBN 978-83-8084-222-9.

DAUM, Andreas, W., 2002. *Wissenschaftspopularisierung im 19. Jahrhundert. Bürgerliche Kultur, naturwissenschaftliche Bildung und die deutsche Öffentlichkeit 1848–1914*. München: R. Oldenbourg Verlag. ISBN 3-486-56551-6.

HOMBEK Danuta, 2001. *Prasa i czasopisma polskie XVIII wieku w perspektywie bibliologicznej [Polish press and periodicals of the 18th century in the bibliological perspective]*. Kraków: taiwpn universitas. ISBN 978-83-7052-592-7.

KAMISIŃSKA Dorota, 2018. *Polskie czasopisma popularnonaukowe do 1939 roku. T. 2. Związki nauki ze sztuką [Polish popular science magazines until 1939. Vol. 2 Relationships between science and art]*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP. ISBN 978-83-8084-220-5.

KOLASA Władysław, M., 1998. Współczesne czasopisma popularnonaukowe: studium analityczne na przykładzie „Wiedzy i Życia” oraz „Świata Nauki” [Contemporary scientific journals: an analytical study on the example of *Wiedza i Życie* and *Świat Nauki*]. *Rocznik Historii Prasy Polskiej*, 1/2, p. 143–169. ISSN-1074.

LYNN, Michael, R., 2013. *Popular science and public opinion in eighteenth-century France*. Manchester: University Press. ISBN 978-0-7190-7374-8.

ROGOŹ Michał, 2000. *Czasopisma popularnonaukowe dla dzieci i młodzieży w latach 1989–1996 [Popular science magazines for children and youth in 1989–1996]*. *Rocznik Historii Prasy Polskiej* 2, p. 147–178.

SCHWARZ, Angela, 1998. *Der Schlüssel zur modernen Welt: Wissenschaftspopularisierung in Grossbritannien und Deutschland im Übergang zur Moderne (ca. 1870–1914)*. Stuttgart: Steiner. ISBN 3-515-07520-8.

WÓJCIK, Ewa, Grażyna WRONA, Renata ZAJĄC, 2018. *Polskie czasopisma popularnonaukowe do 1939. T. 1. Dzieje i rozwój. [Polish popular science magazines until 1939. Vol. 1 History and development.]* Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP. ISBN 978-83-8084-218-2.

WRONA, Grażyna, Agnieszka CIEŚLIKOWA, Dorota KAMISIŃSKA, Ewa WÓJCIK a Renata M. ZAJĄC. Polské populárně vědecké časopisy do roku 1939 – výzkumná zpráva. *Knihovna: knihovnická revue*. 2020, 31(1), 30–36. ISSN 1802-3250.